

VIIPURIN SUOMALAISEN
KIRJALLISUUSSEURAN
TOIMITTEITA

23

Diasporan Viipuri

Muistojen kaupunki sotien jälkeen

TOIM.
SATU GRÜNTHAL & KRISTIINA KORJONEN-KUUSIPURO

Kannen kuva: Postikortti 1900-luvun alusta. Yksi Monreposin puiston
kiinalaisista kaarisilloista. Wiipurin Arkistoyhdistys (WAY), a5a71. Wiipuri.fi.

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 23
Diasporan Viipuri – Muistojen kaupunki sotien jälkeen

Toimittaneet:

Satu Grünthal (osan toimittaja)

Kristiina Korjonen-Kuusipuro (osan toimittaja)

Anu Koskivirta (sarjan päätoimittaja)

H. K. Riikonen (sarjan päätoimittaja)

lisa Aaltonen (sarjan toimitussihteeri ja kuvatoimittaja)

Taitto ja graafinen suunnittelu: Eemeli Nieminen

ISBN 978-952-69280-7-4 (sid.)

ISBN 978-952-69280-8-1 (PDF)

ISSN 1236-4304 (sarja)

Painettu: 2021, Digipaino Kirjaksi.net

Painosmäärä: 250 kpl

Ensimmäinen painos

Julkaisija: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura ry, Helsinki

Viipurin pienoismallin merkitykset

Avatessani Lappeenrannan linnoituksessa sijaitsevan Etelä-Karjalan museon itäsalin oven eteeni avautuu Viipuri pienoiskoossa. Viipurin pienoismalli lumoo edelleen, vaikka olen ihaillut sitä eri seurueissa satoja kertoja ja kävellyt sen ohi arkisissa askareissa vähintään yhtä monta kertaa. Pienoismallin ympärille kerääntyneitä haltioituneita museokävijöitä tarkkaillessani voin päätellä, etten ole ainoa, jota Viipurin pienoismalli syvästi koskettaa. Viipurin pienoismallin ensimmäinen osa valmistui 12.6.1985, ja pienoismallin lopullista valmistumista juhlittiin elokuussa 1996 Papulan kaupunginosan valmistuessa omana osanaan. Viipurin pienoismalli on ihastuttanut ja ällistyttänyt museokävijöitä pikku-tarkkuudessaan valmistumisestaan asti. Tämä artikkeli selvittää, mihin pienoismallin rakentamisella pyrittiin ja minkälaisia merkityksiä Viipurin pienoismalli on olemassa olonsa aikana kantanut.

Talvi- ja jatkosodan jälkeen menetettyä Viipuria muisteltiin monin tavoin. Asuntojen ja kotitalojen lisäksi viipurilaiset kokivat menettäneensä myös kokonaisen elämänmuodon ja maailman, urbaaneja merkityksiä ja mahdollisuuksia. Sotien jälkeen Viipurista tuli intensiivisen muistamisen kohde. Oman sukupiirin lisäksi Viipuria muistelivat kaikki, jotka siellä kotinsa olivat menettäneet. Viipurille muodostui myyttinen menneisyys.¹ Viipurin pienoismallin rakentaminen liittyy tähän samaan muistamisen ja säilyttämisen tarpeeseen. Pienoismallihankkeellaan Viipuri-museon säätiö kokosi diasporan erottamia viipurilaisia yhteen.

Tutkimusaineisto ja menetelmät

Tutkimusaineistonani käytän Lappeenrannan kaupunginarkistossa säilytetävää Viipuri-museon säätiön arkistoa, joka sisältää säätiön toimintaan liittyviä asiakirjoja vuosilta 1970–1998. Asiakirjat sisältävät muun muassa Viipurin pienoismallin suunnitteluun ja rakentamiseen liittyvää kirjeenvaihtoa ja päätöksentekoa. Viipuri-museon säätiön arkiston avulla selvitän, minkälaiset motiivit ovat ohjanneet Viipurin pienoismallin suunnittelua ja tekemistä.

Artikkelini toinen tutkimusaineisto on Lappeenrannan museoiden vuonna 2019 toteuttama kysely Viipurin pienoismallista. Kyselyn avulla museo halusi kartoittaa museokävijöiden pienoismalliin liittämiä merkityksiä. Kysely toteu-

tettiin kesällä, jolloin Etelä-Karjalan museossa käy paljon matkailijoita myös muualta Suomesta. Tavoitteena oli, että kyselyyn vastaisi myös sellaisia ihmisiä, joille Viipurin pienoismalli ei olisi entuudestaan tuttu. Kyselystä laadittiin sekä suomen- että venäjänkielinen versio (liitteet 1 ja 2). Ennako-oletuksena oli, että suomenkielisten ja venäjänkielisten vastaajien Viipurin pienoismallille antamat merkitykset saattavat poiketa toisistaan, mistä syystä kysely haluttiin toteuttaa molemmilla kielillä. Kyselyt olivat täytettävissä Etelä-Karjalan museossa Viipurin pienoismallin vieressä vilkkaimman kesäsesongin ajan 10.7.–1.9.2019.

Kysely perustui arjessa tehtyihin havaintoihin museokävijöiden suhtautumisesta Viipurin pienoismalliin, ja se koostui kahdeksasta kysymyksestä. Kahdella ensimmäisellä kysymyksellä kartoitettiin Viipurin pienoismallin tunnettuutta sekä vastaajien mahdollista aikaisempaa suhdetta pienoismalliin. Seuraavilla kysymyksillä selvitettiin museokävijöiden Viipurin pienoismalliin liittämiä ajatuksia, tunteita ja merkityksiä. Koska kysely perustui aiemmin tehtyihin havaintoihin museokävijöiden suhtautumisesta pienoismalliin, sillä kartoitettiin museokävijöiden vastauksia myös ennalta oletettuihin teemoihin. Näkisivätkö museokävijät Viipurin pienoismallin matkailuvalttina, menetetyt Karjalan ja Viipurin symbolina vai hienona pienoismallina, vai jäisikö sen tarkoitus epäselväksi?² Lisäksi selvitettiin, mitä museokävijät uskoivat Viipurin pienoismallin merkitsevän tulevaisuudessa. Lopuksi tiedusteltiin museon perusnäyttelyuudistukseen liittyen, kaipaako Viipurin pienoismallin esillepano päivittämistä ja jos, niin minkälaista. Kyselyyn vastattiin anonymisti, mutta sen lopussa kysyttiin vastaajan syntymävuotta, jotta vastauksia olisi mahdollista peilata tämän kokemushistoriaan. Suomenkieliseen kyselyyn vastasi kesän aikana 46 ja venäjänkieliseen 19 henkilöä. Vastaajien ikäjakauma oli erilainen suomenkielisisä ja venäjänkielisisä vastauksissa. Suomenkielisiin kyselyihin vastasivat eniten 1940- ja 1950-luvuilla syntyneet, kun taas venäjänkielisiin kyselyihin vastanneista suurin osa oli 1990-luvulla syntyneitä. Kyselyn yhteenvetoon koostettiin monivalintakysymysten vastaukset sekä avoimet vastaukset.³

Viipuri-museon säätöön arkistoaineiston analyysimenetelmänä käytän lähilukua. Museossa toteutetun kyselyn vastauksista analysoin museokävijöiden pienoismallille antamia merkityksiä teemoittain lukujen lopussa ja tarkastelen muun muassa Viipurin pienoismallin merkitystä pyhiinvaelluskohteena, matkailukohteena ja menetetyt Karjalan kaipuun symbolina. Pohdin Viipurin pienoismallin merkityksiä sekä sen tekijöille että kyselyyn vastanneille Etelä-Karjalan museon näyttelyvieraille.

Ensin selvitän Viipurin pienoismallin suunnittelua ja rakentamista sekä siihen vaikuttaneita motiiveja. Sen jälkeen pureudun pienoismallin tekijöiden haluun luoda yksityiskohdiltaan tarkka pienoismalli sekä siihen, miten nykyajan museo-

Viipurin pienoismalli on ollut esillä Etelä-Karjalan museossa valmistumisestaan eli vuodesta 1985 lähtien.

kävijät ovat vastaanottaneet sen. Käsittelen myös sitä, miksi ja miten Viipurin pienoismalli nähdään Karjalan kaipuun symbolina ja millainen pyhiinvaelluskohde ja matkailuvaltti siitä on tullut. Lopuksi pohdin Viipurin pienoismallin ja todellisen Viipurin suhdetta.

Viipurin pienoismallin suunnittelu ja rakentaminen

Viipurin pienoismalli perustuu syyskuun 2. päivänä 1939 otettuihin ilmakuviin. Se pyrkii esittämään Viipurin rakennettuna ympäristönä ja tarkalleen sellaisena kuin se tuona päivänä oli katunäkymineen, rakennuksineen ja yksityiskohtineen. Viipurin pienoismallin rakentaminen alkoi vuonna 1984. Mallin on piirtänyt rakennusarkkitehti Juha Lankinen ja pienoismallin valmistanut Mallituote Lasse Andersson.⁴ Viipurin pienoismalli on toteutettu mittakaavassa 1:500. Pienoismallin faktapohjaiseen tarkkuuteen on panostettu, mutta kaupungin kuvaamisella on myös pyritty luomaan mielikuvia vilkkaasta ja elävästä Viipurista.

Viipurin pienoismallin suunnittelu alkoi yli vuosikymmenen ennen rakentamisen käynnistämistä. Pienoismallihankkeen käynnistäjänä oli entisten viipurilaisten Helsingissä vuonna 1971 perustama Wiipuri-museon säätiö, jonka tarkoituksena oli vaalia suomalaisen Viipurin kulttuuriperintöä ja kerätä sen muistoja.

Ennen varsinaista pienoismallihanketta säätiö keskittyi Viipurin muistojen tallentamiseen esineistöä, valokuvia, arkistoaineistoa ja muistoja keräämällä. Säätiö oli asettanut vuosien 1971–1972 toimintasuunnitelmassaan tavoitteeksi laatia museopoliittinen ohjelma, jossa eriteltäisiin materiaalin keräys-, tutkimus- sekä näyttelytoimintojen päämäärät sekä näyttelytoimintojen käytännöllinen toteuttaminen.⁵ Aineistoa karttui keräysten ansiosta, ja metsänhoitaja Aarno Piltz (1922–1986) esitti ajatuksen pienoismallin toteuttamisesta jo vuonna 1978.⁶ Myös edustajiston sääntömääräisen syyskokouksen pöytäkirjassa (29.11.1979) mainitaan, että Aarno Piltzin kirjeen johdosta Viipurin pienoismallin teettämisestä oli keskusteltu.⁷ Wiipuri-museon säätiön hallituksen vuoden 1981 ensimmäisessä pöytäkirjassa mainitaan edustajiston ottaneen Viipurin pienoismallin keskusteluun, ja samalla oli asetettu toimikunta tutkimaan, suunnittelemaan ja tekemään hallitukselle esitys niistä toimenpiteistä, joilla tehtävä voitaisiin toteuttaa. Toimikuntaan nimitettiin professori Erkki Jäämeri (1909–1992), kenraaliluutnantti Unto Matikainen (1915–1985), Aarno Piltz sekä arkkitehti Riitta Thuneberg (1925–).⁸ Yhtenä kimmokkeena pienoismallin toteuttamiseksi olivat myös rakennusarkkitehti Juha Lankisen (1937–2015) rekonstruoima kartta sekä hänen isänsä, arkkitehti Jalmari Lankisen (1894–1970) ottamat valokuvat Viipurista, joiden pohjalta Aarno Piltz arveli pienoismallihankkeen onnistuvan.

Pienoismalli ja sitä edeltänyt esinekeräys linkittyvät vahvasti toisiinsa. Esinekeräyksen avulla haluttiin tallentaa Viipurin kulttuuriperintöön oleellisesti liittyviä aihealueita: teollisuutta, kauppaa, liikennettä, poliisia, puolustusta, tullia, rakennustoimea, kunnalliselämää, taidetta, kirkkoa, kouluja, urheilua, palveluita ja oikeuslaitosta. Myös valokuvat ja kokoelmat mainittiin erillisinä keräyskohteinaan.⁹ Wiipuri-museon säätiön keräämä kokoelma siirtyi Etelä-Karjalan museoon vuonna 1976, ja säätiö jatkoi sen kartuttamista yhteistyössä museon kanssa. Kokoelman keräämisen jälkeen säätiö keskittyi Viipurin pienoismallin toteuttamiseen 1980-luvun alkuvuosista asti aina Papulaa kuvaavan pienoismallin valmistumiseen vuonna 1996.¹⁰ Wiipuri-museon säätiön asiakirjojen perusteella erilaisia Viipuriin liittyviä aineistoja oli hyvin saatavilla, mikä synnytti säätiön jäsenten halun kunnianhimoisen pienoismalliprojektin toteuttamiseen.

Viipurin pienoismallia varten ryhdyttiin keräämään rahoitusta heti 1980-luvun alussa.¹¹ Keräys herätti innostusta, ja lahjoituksia saatiin niin yksityisiltä ihmisiltä kuin säätiöiltä, yhdistyksiltä ja yrityksiltäkin. Erityisesti pienoismallin viimeisen vaiheen rakentamisen aikana Wiipuri-museon säätiön hallituksen puheenjohtaja Riitta Thuneberg lähestyi potentiaalisia rahoittajatahoja kirjeitse: viipurilaislähtöisiä yrityksiä, muun muassa Kuusakoski Oy:tä, Hackman Oy AB:tä ja Starckjohann Oy:tä. Tavoitteena oli löytää rahoittajia niiden rakennusten mallintamiselle, joissa yritykset olivat Viipurissa toimineet.¹²

Pikkutarkka pienoismalli, tulkinta oikeasta Viipurista

Viipurin pienoismalli esittää vuoden 1939 rauhanaikaista, kaunista ja ajan oloissa vaurasta, pohjoismaista demokratiaa edustavaa länsimaista kaupunkia.¹³ Viipurin pienoismallia tutkiessa huomio kiinnittyy sen runsaisiin yksityiskohtiin: ihmisiin, autoihin, laivoihin, veneisiin, juniin, raitiovaunuihin, puihin, pensaisiin, torikojuihin, sähköpylväisiin, katuvaloihin, rakennustelineisiin, Eteläsatamassa lastattaviin hiilikuormiin, hevosen vetämiin vaunuihin, patsaisiin, halko- ja puutavarapinoihin. Pienoismallin yksityiskohtia valmistettaessa pyrittiin korkeaan dokumenttiarvoon. Kaupungissa 2.9.1939 olleet junat ja laivat on tunnustettu pienoismallia varten, ja rakennusten väreissä on pyritty noudattamaan niiden todellisia värejä.¹⁴ Sekä Punaisenlähteentori että Kauppatori vilisevät ihmisiä kauppiaiden myyntikojujen täyttäessä molemmat torit. Kaduilla liikkuu ihmisiä, autoja ja jopa hevoskärryt. Busseja ja erityisesti raitiovaunuja on liikenteessä. Raitiovaunut olivat ylpeydenaihe Viipurissa, ja niitä on haluttu korostaa myös pienoismallissa.

Viipurin kaupunkikuva oli 1930-luvulla sekoitus vanhaa ja uutta, modernia arkkitehtuuria. Muun muassa Viipurin Pyöreän tornin remontointi keskiaikaiseen asuunsa vuonna 1923 nähtiin merkinä siitä, että Viipurissa oli vähitellen alettu arvostaa kaupungin keskiaikaista historiaa. Myös kaupungin historiaa vaalineen Torkkelin killan perustaminen vuonna 1933 viesti arvostuksesta kaupungin menneisyyttä kohtaan.¹⁵ 1930-luvulla kaupunkiin alkoi nousta myös moderneja funktionalismin henkeen rakennettuja rakennuksia, vuonna 1930 muun muassa arkkitehti Uno Ullbergin (1879–1944) suunnittelema taidemuseo ja taidekoulun rakennus, arkkitehti Alvar Aallon (1898–1976) vuonna 1935 suunnittelema kirjasto sekä vanhasta sotilaskirkosta muokattu ja Uno Ullbergin toteuttama maakunta-arkisto vuonna 1933, samoin kuin arkkitehtien Erkki Huttusen (1901–1956) ja Valde Aulangon (1883–1955) suunnittelema SOK:n mylly. Kaupungissa oltiin ylpeitä sen keskiaikaan ulottuvasta historiasta, mutta myös uudesta modernista arkkitehtuurista. Myös Viipurin pienoismallissa on haluttu toistaa tätä kaupunkikuvallista kerroksellisuutta.

Rakennusten lisäksi pienoismallissa on pyritty esittämään mahdollisimman hyvin myös kaupungin maanmuotoja. Erityisesti Patterinmäen ja Kalevan kaupunginosa olivat osoittautuneet hankaliksi piirrettäviksi pienoismalliin, koska perustietoja alueilta oli vaikea löytää ja korkeussuhteiden täsmällinen määrittäminen oli aikaa vievää.¹⁶ Viipurin pienoismallin yksityiskohtien selvittämisestä ei tingitty, vaikka työ vei aikaa ja välillä suorastaan keskeytti pienoismallin rakentamisen.

Wiipuri-museon esite kuvailee, miten Wiipuri-museon säätö ryhtyi teettämään yksityiskohtaisen tarkkaa pienoismallia kaupungin keskeisistä osista

välittääkseen tuleville polville mielikuvan Viipurin kaupunkirakenteesta ja -kuvasta suomalaisaikana.¹⁷ Yksityiskohtaisuuden taustalla oli ajatus siitä, ettei Viipuria unohdettaisi, ja että myös tulevat sukupolvet muistavat menetetyn Viipurin sellaisena kuin se oli. Vaikka Viipurin pienoismalli on haluttu tehdä yksityiskohdiltaan äärimmäisen tarkaksi representaatioksi Viipurista, se on kuitenkin samalla myös tulkinta oikeasta Viipurista. Pienoismalliin tehtiin tahallisia virheitä: 2.9.1939 ei ollut liputuspäivä, mutta koska tarkoitus oli esittää suomalaista Viipuria, haluttiin muutamien rakennusten lipputankoihin ripustaa Suomen lippu symboloimaan suomalaisuutta. Myös kanavaliikenteen takia avatut maantie- ja rautatiesillat on nostettu ylös tarkoituksella, vaikka ne todellisuudessa avautuivatkin aina varttia vaille tasatunnin viideksitoista minuutiksi kerrallaan. Tällä haluttiin korostaa vesiliikenteen aiheuttamia hankaluuksia kaupungin sisäiselle liikenteelle.¹⁸

Pienoismallissa näkyvät Viipurissa vuonna 1939 olleet muistomerkit ja veistokset, joilla on vahva symboliarvo suomalaisille ja joista monet ovat Viipurissa edelleen olemassa alkuperäisillä tai uusilla paikoillaan. Tällaisia ovat esimerkiksi kuvanveistäjä Jussi Mäntysen (1886–1978) Hirvi vuodelta 1928, kuvanveistäjä Emil Wikströmin (1864–1942) Mikael Agricolan muistomerkki vuodelta 1908 ja kuvanveistäjä Ville Vallgrenin (1885–1940) vuonna 1908 toteuttama Torkkeli Knuutinpojan patsas.

Nykyiseen Viipuriin on noussut myös uusia muistomerkkejä. Tällaisia ovat Punaisenlähteentorilla oleva Lenin-patsas sekä 2010-luvulla rakennetut, Viipurin venäläistä historiaa korostavat muistomerkit. Suomalaisaikaiselle Koulukentälle on pystytetty Venäjän sotakunnian kaupunkia juhlistava mahtipontinen muistomerkki ja Siikaniemeen, Viipurin linnan edustalle on sijoitettu venäläisen laivaston luojana tunnetun sotapäällikkö Apraksinin (1661–1728) patsas. Myös Suomen itsenäisyyden aikana veistoksia vaihdettiin toisiin: vuonna 1918 poistettiin Léopold Bernstammien veistämä Pietari I:n patsas Tervaniemestä ja asetettiin sen tilalle Gunnar Finnen (1886–1952) pienoismallissakin näkyvä Itsenäisyyden leijona vuonna 1927. Paikoillaan leijona ehti olla vuoteen 1940 asti. Vuonna 1954 venäläiset palauttivat jälleen alkuperäisen Pietari I:n patsaan. Muistomerkit ja veistokset liittyvät muistamiseen, ja suomalaisesta näkökulmasta katsottuna muistiyhteyttä ei löydy uusiin venäläisiin muistomerkkeihin ja veistoksiin. Venäläisten pystyttämien muistomerkkien kohtaamisessa ja niihin suhtautumisessa on kyse toiseuden kohtaamisesta.¹⁹ Muistomerkit ja veistokset edustavat identiteettiä ja valtaa, ja näin ollen Viipuriin pystytettyjen uusien venäläisten muistomerkkien ja veistoksien tunnustaminen on vaikeaa suomalaisille, koska ne eivät suomalaisesta näkökulmasta katsottuna kuulu Viipuriin. Venäläiset vallanpitäjät ovat halunneet nostaa kaupungin venäläistä historiaa viime vuosina

vahvasti esiin. Uusien venäläisten muistomerkkien pystyttämisen lisäksi nykyiset viipurilaiset ovat kuitenkin suunnitelleet muun muassa suomalaisaikana kaupunkikuvaa koristaneiden ja Viipurin pienoismallissakin näkyvien Imatran tyttö ja Kalapoika -veistosten kopioiden palauttamista alkuperäisille paikoilleen.

Miksi menetettyä maisemaa esittäviä kaupunkipienoismaalleja rakennetaan ja mikä niissä kiinnostaa?²⁰ Useissa museon kyselyvastauksissa huomio kiinnittyi Viipurin pienoismalliin liittyneeseen työhön. Juha Lankisen ja työryhmän panosta hienon ja yksityiskohdiltaan tarkan pienoismallin tekijänä nostettiin esiin ja kiiteltiin sekä suomen- että venäjänkielisissä kyselyvastauksissa.²¹ Runsaat yksityiskohdat ja niiden tarkkuus ovat yksi selitys sille, että pienoismallit kiinnostavat. Monissa kyselyvastauksissa ei erotettu todellista Viipuria Viipurin pienoismallista, vaan ne näyttäytyivät yhtenä ja samana asiana.²² Tähän saattaa olla syynä juuri pienoismallin yksityiskohtaisuus. Ehkä odotetustikin venäjänkieliset vastaajat näkevät pienoismallin ensisijaisesti hienona pienoismallina ja upeana arkkitehtuurisena luomuksena.²³ Myös useat suomenkieliseen kyselyyn vastanneet arvostavat mallin pikkutarkkuutta.²⁴ Yleisön kiinnostus pienoismallia kohtaan on huomattu myös museolla: se vetää vierailijoiden huomion puoleensa, ja museokävijät jäävät tarkastelemaan runsaita yksityiskohtia pitkäksi aikaa. Viipurin pienoismallin yksityiskohdat olivat tärkeitä niin pienoismallin rakentajille kuin yleisölle: tekijät halusivat luoda yksityiskohdiltaan tarkan pienoismallin, ja nykypäivän museokävijät arvostavat erityisesti sen pikkutarkkuutta. Viipurin pienoismallia koskeneeseen kyselyyn vastanneet uskoivat pienoismallin yksityiskohtien olevan merkityksellisiä tulevaisuudessa, esimerkiksi antamassa tarpeellista tietoa rakennusten korjaamiseen.²⁵

Viipurin pienoismalli menetetyn Karjalan kaipuun symbolina

”Menetetyn Karjalan kaipuu on luonut tämän pienoismallin”, kirjoittaa Juha Lankinen kuvauksessaan Viipurin pienoismallista vuonna 1999.²⁶ Viipurin menettämisen tuska ja kaipuu pakkoluovutettuun kaupunkiin olivat eittämättä lähtölaukaus Viipurin pienoismallihankkeen toteuttamiselle. Vaikka Viipurin pienoismalli syntyi alkujaan Viipurin muistojen ja kulttuuriperinnön säilyttäjäksi, syntyi se samalla kuvaamaan Karjalan kaipuuta ja kokemusta Viipurin menettämisestä väärytenä. Tutkija Susanna Siro näkee Viipurin pienoismallin rakentamisessa poliittisia motiiveja, erityisesti Aarno Piltzin osalta.²⁷ Siro toteaa, että menetettyä kaupunkimaisemaa representoiva pienoismalli voi olla tietoinen poliittinen manifesti, jonka tavoitteena on muistuttaa tietystä ajasta, paikasta ja asiasta. Pienoismallin voi nähdä dokumenttina, jolla pyritään hidastamaan unohtamista. Sitä voi pitää myös kulttuurisena ikonina tai hauta-

muistomerkkinä, joka symboloi kadonnutta maailmaa ja aikaa.²⁸ Nämä ajatukset vaikuttavat loogisilta, kun ajattelee Viipurin pienoismallin yksityiskohtien tärkeyttä tekijöilleen. Menetetyn Viipurin muistaminen sellaisena kuin se oli ennen talvisotaa oli keskeisin motiivi Viipurin pienoismallin rakentamiselle.

Pienoismallin ajankohta, 2.9.1939, on valittu niin, että se kuvaa Viipuria juuri ennen talvisotaa. Ajankohta valittiin, koska ilmakuvia oli otettu juuri sinä päivänä. Ilmakuvien lisäksi pienoismallin yksityiskohtien selvittämiseen käytettiin myös muita kuva-aineistoja, satoja haastatteluja sekä Viipurin maistraatin arkiston piirustuksia. Syyskuun alussa 1939 Viipuri oli vielä sellainen, jollaisena entiset viipurilaiset sen halusivat muistaa. Talvisota alkoi jo vajaan kolmen kuukauden kuluttua, ja sen kestäessä Viipurin tuomiokirkko sekä osa muista kaupungin keskeisistä rakennuksista kärsivät tuhoista. Pienoismallin tarkkojen yksityiskohtien taustalla on ollut ajatus ja toive siitä, ettei Viipuria unohdeta sellaisena kuin se oli ollut mahdollisimman täydellinen. Yliopistonlehtori Simo Laakkonen ja tutkija Susanna Siro ovat nostaneet esille sen, miten Viipurin pienoismallin toteutushetkeksi olisi voitu valita moni muukin ajankohta. Säätiö kuitenkin päätyi valitsemaan vuoden 1939, jolloin 83 000 asukkaan Viipuri oli Suomen toiseksi suurin kaupunki. Erityistä symboliarvoa Siro ja Laakkonen näkevät siinä, että päivämääräksi on valittu 2.9.1939, sillä edellisenä päivänä Saksa oli hyökännyt Puolaan ja toinen maailmansota oli alkanut Euroopassa.²⁹

Tunnelmat pienoismallin valmistuessa olivat hartaat ja kunnioittavat. Menneisyyden muistot ja Viipurin ja Karjalan menetys toistuvat keskeisinä teemoina Viipurin-museon säätiön asiakirjoissa. Vaikuttaa siltä, että menetetyn Karjalan kaipuuseen liittyi myös poliittisia pyrkimyksiä, sillä pienoismallin keskeisimmillä vaikuttajilla oli tarve pienoismallin kautta korostaa Viipurin menettämisen vääryyttä. Viipurin pienoismalli toimi näin tärkeänä välineenä suomalaisen Viipurin tunnetuksi tekemisessä ja muistamisessa. Viipurin pienoismallista tehdyn kyselyn perusteella vain muutama venäläinen vastaaja piti Viipurin pienoismallia menetetyn Karjalan ja Viipurin kaihon symbolina.³⁰ Vaikka kyselyvastauksissa korostui pienoismallin rooli historian säilyttäjänä, useimmille venäläisille vastaajille Viipurin pienoismalli merkitsi ensisijaisesti hienoa artefaktia. Suurimmalle osalle suomenkielisiä vastaajia Viipurin pienoismalli oli menetetyn Karjalan ja Viipurin symboli.³¹ On ymmärrettävää, etteivät edes suomenkieliseen kyselyyn vastanneet henkilöt suhtautuneet Viipurin pienoismalliin yhtä poliittisesti ja tunteellisesti kuin sen tekijät muutamaa vuosikymmentä aikaisemmin. Useampi suomenkielinen vastaaja toi kuitenkin esille luovutetun Karjalan, Karjalan kaipuun, Viipurin pienoismallin koskettavuuden tai Karjalan palauttamisen.³²

Diasporaan liittyy aina myytti luvatussa maasta, ja unelman Viipurin palauttamisesta voi myös nähdä tällaisena. Viipurin pienoismallin lahjoitusasia-

kirjaan on kirjattu, että mikäli Viipuri joskus vielä palautuu Suomelle, pienoismalli sijoitetaan sinne. Vaikka toiveet Viipurin palauttamisesta eivät enää tunnu todennäköisiltä, kaupunki on symbolisessa mielessä palautettu suomalaisten haltuun kollektiivisesti rakennetun pienoismallin muodossa.³³ Pienoismallia on muutamaan kertaan pyydetty lainaksi venäläiseen Viipuriin. Tähän mennessä ehdotuksista on kuitenkin kieltäytytty, lähinnä siksi, ettei ole varmuutta yli 30 vuotta vanhan pienoismallin todellisesta kunnosta tai siitä, kestäisikö pienoismalli siirtelyä.

Viipurin pienoismalli pyhiinvaelluskohteena ja matkailuvaltina

Viipurin luovuttamisen jälkeen Viipurin perillisenä jatkaminen ja Karjalan keskuksen roolin tavoittelu houkutteli eri kaupungeja. Itäisen Suomen kaupunkeista Lappeenranta ja Joensuu kilpailivat uuden Karjalan keskustan sijaintipaikasta 1970-luvulta aina 1990-luvulle. Tutkija Mikko Kohvakka viittaa kaupunginjohtajien historiapolitiikkaan ja tapaan selittää johtamansa kaupungin ja Karjalan historiaa sekä yleisemmin menneisyyttä. Kaupunginjohtajat pyrkivät sekä hallitsemaan johtamiensa kaupunkien senhetkistä tilannetta että rakentamaan niille sopivaa tulevaisuutta.³⁴ Wiipuri-kokoelman ja Viipurin pienoismallin hankkiminen Lappeenrantaan vahvisti molempia pyrkimyksiä. Kaupunginjohtaja Jarmo Kölhin ansiota oli, että Wiipuri-kokoelma ja Viipurin pienoismalli toivotettiin tervetulleeksi nimenomaan Lappeenrantaan ja Etelä-Karjalan museoon.

Wiipuri-museon säätiön asiakirjoista kuitenkin ilmenee, ettei asia ollut aivan näin yksinkertainen. Museo sekä Lappeenrannan museo- ja kuvataidelautakunta eivät olleet yhtä innostuneita Wiipuri-kokoelman ja pienoismallin tulosta kaupunkiin. Museolla oli pitkään vaikeuksia saada riittäviä tiloja, eikä Lappeenrannan museo- ja kuvataidelautakunta vastoin yhteistyösopimusta kutsunut säätiön edustajia kokouksiin.³⁵ Aivan kuten Viipurista ei ollut 1980-luvulla sopivaa puhua suomalaisena kaupunkina, suomalaisen Viipurin houkuttelevuus museon vetonaulana saattoi tuolloin olla kyseenalaista: museo ei nähnyt Viipurin pienoismallia yhtä houkuttelevana kuin nykyään. Lisäksi Etelä-Karjalan museossa oli ollut juuri edellisellä vuosikymmenellä kohtalokas tulipalo, jota oli seurannut työläs kokoelmien inventointi ja kartuttaminen. Asiakirjoissa mainitaan muun muassa henkilökunnan lisätarpeesta Wiipuri-kokoelmaa luetteloitaessa.

Niin Wiipuri-kokoelman kuin Viipurin pienoismallin vastaanottaminen Lappeenrantaan on kuitenkin vahvistanut merkittävästi kaupungin asemaa eräänlaisena Viipurin perillisenä ja uuden Etelä-Karjalan maakunnan keskus-

paikkana. Voi kuitenkin pohtia sitä, toiko Viipurin pienoismallin sijoittaminen Lappeenrantaan lopulta symbolisen aseman Viipurin perinteen jatkajana, sillä myös Lahti on pyrkinyt ylläpitämään vastaavaa asemaa. Lahteen sotien jälkeen saapuneiden viipurilaisevakkojen lisäksi kaupunkiin siirtyi esimerkiksi erilaisia yrityksiä ja urheiluseuroja.³⁶

Pienoismallia rakennettiin aikana, jolloin Suomen naapurimaana oli Neuvostoliitto. Mauno Koivisto (1923–2017) toimi ensimmäistä kauttaan Suomen presidenttinä vuodesta 1982, ja Mihail Gorbatšovista (1931–) oli tullut keväällä 1985 Neuvostoliiton kommunistisen puolueen pääsihteeri. Viipurin, muun Karjalan sekä Petsamon, Sallan ja Porkkalan luovuttamisesta Neuvostoliitolle Moskovan välirauhansopimuksen myötä oli kulunut tuolloin jo 40 vuotta. Viipurin asemakaava-arkkitehti ja professori Otto-Iivari Meurman (1890–1994) lausui Viipurin pienoismallin avajaispuheessaan: ”Avaan näin pääsyn Viipuriin, jota ryssä ei enää koskaan meiltä voi viedä” viitaten Karjalan pakkoluovuttamiseen Moskovan välirauhansopimuksen seurauksena.³⁷ Urho Kekkosen presidenttikaudella muisteluissa ja kirjoituksissa oli painotettu Viipurin monikulttuurista historiaa. Tällöin korostuivat ystävyys ja rinnakkain eläminen kaupungissa.³⁸ Viipurin pienoismallin luovutuspuheessa pienoismallitoimikunnan puheenjohtaja Erkki Jäämeri totesi, että jos on jotakin rakasta, sen todellisen arvon huomaa vasta, kun sen on menettänyt.³⁹

Karjala-lehti kirjoitti kotiseutuneuvos, rehtori Matti E. Kohvakan (1915–2003) toivoneen vuonna 1994, että Viipurin pienoismallista tulisi kaikkien viipurilaisten pyhiinvaelluskohde ja todellinen tietolähde kaikille siihen tutustuville.⁴⁰ Nimeäminen pyhiinvaelluskohteeksi sisältää ajatuksen Viipurin pienoismallista pyhänä asiana ja samalla kohteena, jota katsomaan suunnataan joukoittain. Ainakin museaalisisessa kontekstissa pienoismallin voi tulkita pyhänä: pienoismallilla on vahva symbolinen arvo, se on esineenä omaa luokkaansa ja rahallisesti korvaamaton, ja sen syntyhistoria tunnetaan tarkalleen. Pyhiinvaelluskohde sisältää myös ajatuksen menetyksestä. Muutama suomenkieliseen kyselyyn vastannut nosti esille ajatuksen Viipurin muistamisesta tai siitä, ettei Viipuria unohdettaisi.⁴¹

Tuliko Viipurin pienoismallista pyhiinvaelluskohde? Juha Lankinen ehti esitellä Viipurin pienoismallia kymmenille, jollei sadoille ryhmille sen valmistamisen jälkeen. Viipurin pienoismalli on ollut vuosien varrella suosittu käyntikohde erilaisille kävijäryhmille, kuten siirtokarjalaisille ja heidän jälkeläisilleen, arkkitehtuuriopiskelijoille, matkailijoille, koululaisille ja nykyviipurilaisille. Etelä-Karjalan museon pitkäaikaisen johtajan Soile Rinnon mukaan pienoismallista ei tullut itkumuuria, vaan iloinen paikka muistella entisiä.⁴² Ajallinen etäisyys Viipurin menettämiseen selittää varmasti tätä jonkin verran. Viipurin menettämisestä oli pienoismallin valmistuttua vuonna 1996 kulunut jo yli 50

vuotta. Viipurissa 1930-luvulla aikuiselämää eläneet ihmiset alkoivat tuolloin jo ikääntyä ja varmasti olivat jo sopeutuneet ajatukseen Viipurin lopullisesta menettamisestä. Yhteisin ponnistuksin aikaansaatu pienoismalli miellettiin viipurilaisten ja karjalaisten pyhiinvaelluskohteeksi, symbolisena korvikkeena menetetyille Viipurille. Viipurin pienoismallin voi siinäkin mielessä tulkita pyhiinvaelluskohteeksi, että siitä muodostui kollektiivinen muistamisen ja muistelemisen paikka. Viipurin lisäksi pienoismallin äärellä on alettu muistella asioita, joiden tapahtumat ja henkilöt sijoittuivatkin jo ”tynkä-Suomeen”. Vanhojen muistelu pienoismallin äärellä oli muuttunut kollektiiviseksi rakkaudentunteen jakamiseksi muistojen suomalaista Viipuria kohtaan. Moni suomenkieliseen pienoismallikyselyyn vastannut nostaa merkitykselliseksi asiaksi isovanhempien tai kaukaisempienkin sukulaisten juuret Viipurissa.⁴³ Vastaajille Viipuri itsessään saattoi olla vieras – kaikki vastaajat eivät olleet itse käyneet siellä – mutta tuttuutta siinä oli sukulaisten elämäkokemusten kautta. Venäjänkieliseen kyselyyn vastanneista moni uskoi pienoismallin kiinnostavan tulevaisuudessakin matkailijoita. Eräs venäjänkieliseen kyselyyn vastannut arvelee pienoismallin houkuttelevan tulevaisuudessa niin matkailijoita kuin aluehistorioitsijoita Viipurista.⁴⁴

Elävä kaupunki – staattinen pienoismalli

Viipurin pienoismallista ei voi kirjoittaa ilman todellista Viipuria, vaikka kosketuspinta pienoismallin ja oikean kaupungin välillä onkin yllättävän ohut. Viipurin pienoismalli sisälsi ajatuksen Viipurista elinvoimaisena ja kehittyvänä suomalaisena kaupunkina, jonka vihollinen kuitenkin tuhosi. Viipurin pienoismalli esittää menetettyä paratiisia, utopiaa, jonka vastakohtana voi nähdä myöhempien aikojen neuvosto-Viipurin.

Kontrasti suomalaisen Viipurin sekä sitä representoivan pienoismallin ja neuvosto-Viipurin välillä on raju. Neuvosto-Viipuriin pakkosiirrettiin sotien jälkeen uutta väestöä Etelä-Venäjältä, pääasiassa maataloutta harjoittavilta paikkakunnilta. Maalaisväestö ei ollut tottunut juoksevaan veteen, vedellä toimiviin käymälöihin tai sähkölämmitykseen. Tietämättömyys johti siihen, että elämä yritettiin saada pyörimään vanhoilla keinoilla, eikä suomalaisen Viipurin moderneja mukavuuksia ymmärretty.⁴⁵ Tämä näyttäytyi suomalaisille neuvostoviipurilaisten kiittämättömyytenä Viipuria kohtaan, mikä puolestaan korosti Viipurin menettämisen synnyttämää vääryyden kokemusta.

Jotkut suomalaiset matkailijat yhdistävät edelleen Viipurin matkoihinsa vierailun Etelä-Karjalan museoon katsomaan pienoismallia. Pienoismallin näkeminen ja heti perään oikean Viipurin kokeminen asettaa matkailijan tilanteeseen,

jossa on luontevaa tehdä vertailua suomalaisen Viipurin ja venäläisen Viipurin välillä. Vertailussa venäläinen Viipuri on helppo nähdä ja tulkita negaationa Viipurin pienoismallille. Mielikuva neuvosto-Viipurin ja myös nykyisen Viipurin epäsiisteydestä tuntuu jääneen elämään ainakin muisteluissa ja puheissa. Etelä-Karjalan museossa toteutetussa kyselyssä suomalaisen Viipurin siisteys mainitaan yhdessä suomenkielisessä kyselyvastauksessa.⁴⁶ Vaikka pienoismalliin on kuvattu esimerkiksi rakenteilla olevia rakennuksia, ei rakennusten rähjäisyyttä, huonoa hoitoa tai roskaista ympäristöä ole kuvattu pienoismalliin.

Tutkija Yury Shikalovin mukaan neuvostoaikojen turistikuplailmiössä haluttiin Viipurista esitellä suomalaisille vain silotellut puolet. Neuvostoliitossa turistikupla ilmeni esimerkiksi ulkomaalaisille tarkoitettuina hotelleina, valuuttaravintoloina, Berjozka-kauppoina ja tasokkaina turistibusseina. Viipurissa oli mahdollista yöpyä vasta vuonna 1982 avatun hotelli Družban myötä.⁴⁷ Vaikka Viipurista haluttiin esitellä suomalaisille matkailijoille parhaat puolet, monille suomalaisille Viipurin-kävijöille oli suuri järkytys, miten välinpitämättömästi kaupunkia oli hoidettu ja miten uusia rakennuksia oli ripoteltu suomalaisen Viipurin rakennuskannan sekaan. Varmasti tässäkin vaikuttivat mielikuvat talvisotaa edeltäneestä menetetyistä Viipurista, jota Viipurin pienoismalli kuvaa. Viipurin pienoismalli tarjoaa vaihtoehdon täydellisestä kaupungista ennen sotia. Monet Viipurin keskeiset rakennukset kuitenkin kärsivät pommituksista jo talvisodassa, jossa muun muassa kokonaisia puutalokaupunginosia tuhoutui. Viipurin pienoismallissa on varmasti samanlaista ympäristön silottelua kuin turistikuplailmiössä. Viipurin pienoismallissa ei ole tarkoitus kiinnittää huomiota epäkohtiin tai epäsiisteyteen, vaan kaupunkimaisemaan ja -tilaan.

Lapin maakuntamuseossa on esillä Rovaniemen kauppala kuvaavat pienoismallit vuosilta 1939 ja 1944. Ensimmäinen pienoismalleista on rinnastettavissa Etelä-Karjalan museon sotaa edeltäneen ajan pienoismalliin Viipurista. Lapin maakuntamuseon vuoden 1944 pienoismalli esittelee poltetun Rovaniemen, joka menetti peräti 87 % rakennuskannastaan. Viipurin pienoismallista ei ole olemassa versiota, joka kuvaisi sodanjälkeisen tilanteen, vaikka kaupungin tuhoja voikin todentaa valokuvista ja asiakirjoista. Vuosikymmenet sotien jälkeen ja ennen 1980-luvun alkua, jolloin kaupungissa pystyi turistina yöpymään, olivat monille suomalaisille vierasta Viipurin historiaa. Kaupunkiin oli ilmestynyt uusia hruštšovka-kerrostaloja, valtavia autotallikeskittymiä ja tehdaskomplekseja. Suomalaiseen Viipuri-mielikuvaan verrattuna rakennukset tuntuivat varmasti vierailta ja ehkäpä myös rähjäisiltä. Osa tuhoutuneista suomalaisista taloista oli korvattu uuden vallan arkkitehtuurin mukaisella rakennuskannalla.

Historiakäsitys⁴⁸ on muuttunut Venäjällä vähitellen neuvostoaikojen jälkeen, ja suurella osalla viipurilaisista on nykyään ymmärrys ainakin siitä, että

Pertti Jarlan sarjakuvassa (*Helsingin Sanomat* 28.8.2009) leikitellään ajatuksella suomalaisena säilyneestä Viipurista ja sodan tuhoaman Viipurin jälleenrakennuskäytöstä.

Viipuri on ollut osa Suomea. Nyky-Viipuri poikkeaa jo paljon neuvosto-Viipurista: lukuisia rakennuksia on kunnostettu 2000-luvun alkupuolella viimeisen vuosikymmenen aikana, ja samalla monet paikalliset asukkaat ovat havahtuneet kotikaupunkinsa kulttuuriperinnön ainutlaatuisuuteen. Useissa venäjänkielisissä kyselyvastauksissa painotettiin Viipurin pienoismallin merkitystä erityisesti historiasta kertovana ja sitä säilyttävänä pienoismallina.⁴⁹

Pienoismalli on hetkeen sidottu representaatio Viipurista, ei ajassa elävä ja muuttuva, suuntaan tai toiseen kehittyvä kaupunki, kuten oikea Viipuri. Tätä artikkelia kirjoitettaessa vuonna 2020 venäläisiä viipurilaisukupolvia on ehtinyt olla jo useampia, ja Viipurin pienoismalli näyttäytyy nykyisille viipurilaisille kuvana kotikaupungin menneisyydestä. Suurin osa nykyisistä viipurilaisista on syntynyt venäläisessä Viipurissa tai neuvosto-Viipurissa, kun taas Viipurissa syntyneitä suomalaisia on jäljellä enää vähän.

Sarjakuvapiirtäjä Pertti Jarlan sarjakuvastripissä leikitellään ajatuksella, että Viipuri olisi säilynyt suomalaisena. Stripin ensimmäisessä ruudussa huivipäinen mummo muistelee kaihoisasti sotia edeltävää Viipuria, ja toisessa ruudussa arkkitehdit haaveilevat, minkälaiseksi Viipuri olisi voinut tulla, jos se olisi säilynyt suomalaisena. Arkkitehtien ajatuksissa siintää monotonisten laatikkotalojen rivi – samanlaisten talojen, joita monissa muissa suomalaisissa kaupungeissa on rakennettu 1960- ja 1970-luvuilla. Siinä missä sarjakuva irvaillee laatikkoarkkitehtuurille, se myös esittelee Viipurin kaihon kaksi puolta: huivipäisen mummon ikävän Viipuriin ja arkkitehtien innokkuuden päästä Viipurin säilyneen arkkitehtuurin kimppeeseen.⁵⁰

Viipurin rakennuskannan sotien aikana kokemat tuhot sekä neuvostoajan kulttuuriympäristöön kohdistuneet ratkaisut ovat monien mielestä vääryys Viipuria kohtaan. Tällaiset asenteet tulevat esille myös suomenkielisissä kyselyvastauksissa.⁵¹ Suomalaisilla on halu nähdä Viipuri pienoismallin kaltaisena staattisena ja muuttumattomana kaupunkina. Sarjakuvastriippiä voi tulkita

myös suomalaisena mielikuvana Viipurin kehityksen pysähtymisestä, aivan kuin Viipurissa ei olisi tapahtunut mitään suomalaisten lähdön jälkeen. Tällainen ajatus Viipurin pysähtyneisyydestä vastakohtana suomalaisen Viipurin elävyydelle on venäläisen Viipurin näkemistä ”toisena”. Eräs venäjänkieliseen kyselyyn vastaaja sen sijaan hämmästelee Viipurissa tapahtuneita muutoksia.⁵²

Voitonpäivänä 9.5.2019 Viipurin linnan Pyhän Olavin linnan tornissa liehui poikkeuksellisesti neuvostoajoilta periytyvä punalippu merkiksi liittoutuneiden voitosta natsi-Saksasta toisessa maailmansodassa.⁵³ Valokuvaaja Juha Metso onnistui taltioimaan liehuvan lipun, ja muun muassa *Helsingin Sanomat* uutisoi tapahtuman. Vaikka uutinen korostaa myös Venäjällä kasvanutta neuvostonostalgiaa, on siitä tulkittavissa myös paheksuntaa lipun käytöstä. Viipurin linnan tornissa liehuvalla lipulla on ollut ja on edelleen suomalaisille vahva symboliarvo. Viipurin pienoismallissa haluttiin korostaa Viipurin suomalaisuutta nostamalla salkoihin siniristiliput, vaikka 2.9.1939 ei ollutkaan liputuspäivä. Päätös asettaa Suomen lippu Viipurin linnan torniin ja muutamiin muihin rakennuksiin näyttää kestäneen hyvin aikaa. Suomalaiseen mielenmaisemaan on juurtunut näkymä Viipurin linnan tornissa liehuvasta siniristilipusta.⁵⁴

Aika, kaupungin historia ja historiakuva muuttuvat – niin kuin yleisökin. Syitä, joiden vuoksi pienoismalli tehtiin, ei enää ole, vaan niiden tilalle on tullut uusia merkityksiä, tietoisesti ja tiedostamatta syntyneitä. Kaupunkipienoismallit edustavat aikaa, johon elävillä sukupolvilla ei ole enää siteitä.⁵⁵ Myös Viipurin pienoismalli merkitsee hyvin erilaisia arvoja niille ihmisille, joille Viipuri on ollut läheinen kotikaupunki, kuin niille, joille se on merkinnyt kaupunkia, jota ei ole enää olemassa.

Viipurin pienoismallin esittelemistä Lappeenrannassa sijaitsevassa Etelä-Karjalan museossa on menneiden vuosikymmenien aikana toisinaan kyseenalaistettu, tai vähintäänkin sen rinnalle on yleisöpalautteissa kaivattu Lappeenrantaan esittelevää pienoismallia. Etelä-Karjalan museossa toteutetun kyselyn vastaajista kukaan ei maininnut tätä asiaa, vaikka se kyselyssä esitettiin yhtenä vastausvaihtoehtona. Vaikuttaisi siis siltä, ettei Lappeenrannassa sijaitseva Viipurin pienoismalli enää herätä kyseenalaistuksia. Oletettavasti on luontevaa, että Viipurin pienoismalli sijaitsee juuri rajakaupungiksi miellettyssä Lappeenrannassa.

Viipurin pienoismalli on ollut suosittu tutustumiskohde Etelä-Karjalan museossa. Vastaukseksi kysymykseen, minkälaisia uudistuksia Viipurin pienoismalli kaipaisi, saatiin ideoita valaistuksen parantamisesta uuden tietotekniikan hyödyntämiseen.⁵⁶ Hyvin monen vastaajan mielestä Viipurin pienoismalli oli kuitenkin hyvä juuri sellaisenaan.⁵⁷ Yksi suomenkieliseen kyselyyn vastannut kiteytti asian vastauksessaan: ”Saa säilyä sellaisenaan – menetetyn Viipurin näköisenä!”⁵⁸

Lopuksi

Viipurin pienoismallin merkitykset ovat muuttuneet vuosien varrella. Pienois-malli rakennettiin aikanaan Suomen toiseksi suurimman kaupungin Viipurin kulttuurihistorian säilyttämiseksi ja muistamiseksi. Pienois-mallin tekijät eli Viipuri-museon säätiön jäsenet olivat diasporaan joutuneita entisiä viipurilaisia. Heillä oli myös poliittisia motiiveja liittyen Neuvostoliitolle menetettyyn Viipu-riin: Viipurin ja Karjalan menettämisen nostattama vääryudentunne sekä tarve muistaa suomalainen sotia edeltänyt Viipuri vaikuttivat pienoismallin rakenta-miseen ja aikaansaamiseen. Kaipuu menetettyyn Karjalaan loi Juha Lankisen sanojen mukaan Viipurin pienoismallin, ja siitä voi sanoa muodostuneen suo-malaisille koko luovutetun Karjalan symboli. Viipurin pienoismallin tulo Lap-peenrantaan oli osoitus siitä, että kaupunki osaltaan jatkoi Viipurin perinnettä. Mielikuva Lappeenrannasta rajakaupunkina on entisestään vahvistunut, ja Etelä-Karjalan museo on muodostunut luontevaksi paikaksi esitellä pienoismallia.

Viipurin pienoismalli rakennettiin tarkaksi representaatioksi Viipurista 2.9.1939 eli vajaat kolme kuukautta ennen talvisodan alkamista. Pienois-malli esittää suomalaisen Viipurin viime hetkiä, ja siitä on muodostunut suomalai-sen Viipurin tärkeä symboli. Pienois-mallin tarkkuus ja sen arvo yksityiskohtai-sena tietolähteenä on koettu merkityksellisenä sekä pienoismallin tekijöiden että sitä katsovan ja tutkivan yleisön piirissä. Viipurin pienoismalli representoi Viipuria niin hyvin, että ne saatetaan jopa mieltää samana asiana. Viipurin pienoismalli ja elävä Viipuri ovat kuitenkin eri asioita, pienoismalli merkitsee suomalaisille sotia edeltänyttä, kehittyvää suomalaista Viipuria, mutta nykyi-nen Viipuri nähdään ”toisena”. Siinä missä museon suomenkieliseen kyselyyn vastaajat korostivat Viipurin pienoismallin merkitystä suomalaisen Viipurin kuvaajana, venäjänkieliseen kyselyyn vastanneet näkivät sen Viipurin histo-riasta kertovana pienoismallina.

Uuden haasteen Viipurin pienoismalli koki vuonna 2020, jolloin se purettiin osiin ja siirrettiin muualle säilytykseen Etelä-Karjalan museon itäsiiven peruskorjauksen ajaksi.⁵⁹ Avoinna on vielä se, minkälaisia uudistuksia Viipu-rin pienoismalli kokee uuden tulemisensa myötä. Varmaa on, että sillä tulee olemaan keskeinen rooli Etelä-Karjalan museon uudessa perusnäyttelyssä.

Viitteet

- 1 Koskivirta et al. 2016, 10.
- 2 Viipurin pienoismallia koskevassa kyselyssä pyydettiin vastaajia valitsemaan monivalintakysymyksissä yksi vastausvaihtoehto, mutta moni vastaaja valitsi tästä huolimatta useamman vaihtoehdon.
- 3 Kyselyyn vastanneiden henkilöiden vastaukset on eroteltu toisistaan juoksevaan numerointiin perustuvilla tunnisteilla. Myös suomen- ja venäjänkieliseen kyselyyn vastanneet on eroteltu toisistaan: suomenkielisissä vastaukset on esitetty viitteissä tunnistein s1-s46 ja venäjänkieliseen kyselyyn vastanneet tunnistein v1-v19.
- 4 Wiipuri-museon esite, 1987.
- 5 LKA. Wiipuri-museon säätiön arkisto 1970–1998. Säätiön pöytäkirjat I 1971–1980. Wiipuri-museon säätiön toimintasuunnitelma v. 1971–1972.
- 6 LKA. Wiipuri-museon säätiön arkisto 1970–1998. Wiipuri-museon säätiön hallituksen toimintakertomus vuodelta 1979, liite: Aarno Piltzin kirje Wiipuri-museon säätiön edustajille 20.11.1979.
- 7 LKA. Wiipuri-museon säätiön arkisto 1970–1998. Säätiön pöytäkirjat I 1971–1980. Edustajiston sääntömääräinen syyskokous pöytäkirja II / 1979.
- 8 LKA. Wiipuri-museon säätiön arkisto 1970–1998. Säätiön pöytäkirjat II 1981–1992. Wiipuri-museon säätiön hallituksen pöytäkirja I / 1981, 5.2.1981.
- 9 LKA. Wiipuri-museon säätiön arkisto 1970–1998. Säätiön pöytäkirjat I 1971–1980. Säätiön hallituksen toimintasuunnitelma v. 1974.
- 10 Thuneberg, 1998, 176–180.
- 11 Valtiovarainministeriöltä saatiin myönteinen päätös 27.4.1982 Viipurin pienoismallia varten tehtävien lahjoitusten verovapaudesta.
- 12 LKA. Wiipuri-museon säätiön arkisto 1970–1998. Viipurin pienoismalli Rahankeräys 1. Hakemukset ym. 1981–1996.
- 13 Laakkonen & Siro 2018.
- 14 Lankinen 1999.
- 15 Koskivirta et al 2016, 9.
- 16 LKA. Wiipuri-museon säätiön arkisto. Säätiön pöytäkirjat II, 1981–1992. Wiipuri-museon säätiön hallituksen toimintakertomus vuodelta 1990.
- 17 Wiipuri-museon esite, 1987.
- 18 Lankinen 1999.
- 19 Ks. Korjonen-Kuusipuro & Kuusisto-Arponen, 2017.
- 20 Ks. myös Laakkonen & Siro 2018.
- 21 Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, esim. v3, v4, v8, v16, v19, s8, s9, s15, s16.
- 22 Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, esim. s26, s35, s36, s40.
- 23 Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, v3, v4, v6, v7, v12, v16, v17 ja v19.
- 24 Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, esim. s1, s2, s11, s12, s14, s15, s26, s29, s31, s34, s39 ja s40.
- 25 Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, esim. v1 ja s23.
- 26 Lankinen, 1999.
- 27 Siro 2013, 32.
- 28 Siro 2013, 34.
- 29 Laakkonen & Siro 2018.
- 30 Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, v1, v2, v5, v15 ja v18.
- 31 Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, esim. s1, s4, s7, s13, s22, s24, s30, s38 ja s42–45.
- 32 Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, esim. s13, s14, s30, s34 ja s44.
- 33 Koskivirta et al. 2016, 11–12.
- 34 Kohvakka 2019, 37–40.
- 35 LKA. Wiipuri-museon säätiön arkisto. Säätiön pöytäkirjat II 1981–1992. Wiipuri-museon säätiön hallituksen toimintakertomus vuodelta 1985.
- 36 Ks. esim. Karisto ja Niskanen, 2013, 12–14 sekä Anu Koskivirta tässä teoksessa.
- 37 Rinno 2010, 84.
- 38 Koskivirta et al. 2016, 11.

- 39** Wiipuri-museon säätiön arkisto 1970–1998. Säätiön pöytäkirjat II 1981–1992. Mappi 2.
- 40** Anne Niemi: ”Viipurin pienoismalli on valmis – Matti E. Kohvakasta kotiseutuneuvos – Lappeenranta sai Viipurin”. *Karjala* 10.2.1994.
- 41** Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, esim. s34, s36, s28 ja s43.
- 42** Rinno 2010, 85.
- 43** Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, esim. s18, s23, s25, s35, s38, s42 ja s43.
- 44** Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, s12 ja s15.
- 45** Esimerkiksi Shikalov 2013, 126–127 ja Shikalov 2016, 247–248.
- 46** Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, s40.
- 47** Shikalov 2016, 254–256. Toki Neuvosto-Viipurissa käytiin jo ennen 1980-lukua. Esimerkiksi Jalmari ja Juha Lankinen kävivät Viipurissa jo 1950-luvulla, mutta käynnit vaativat verkostoja Viipurissa.
- 48** Historiakäsityksellä viitataan vallalla olevaan käsitykseen historiasta. Neuvostoaikana esimerkiksi Viipurin kadunnimet haluttiin muuttaa venäläisiksi, jotta kaupungin suomalainen historia ei korostuisi.
- 49** Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, esim. v4, v9, v12, v13, v15, v16, v17 ja v18.
- 50** Pertti Jarla: ”Fingerpori”. *Helsingin Sanomat* 28.8.2009.
- 51** Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, esim. s3, s21 ja s24.
- 52** Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, v18.
- 53** Vera Vuoripuro: ”Neuvostonostalgian voimistuminen näkyy Viipurissa: Linnan tornissa liehuu tänään voitonpäivänä poikkeuksellisesti punalippu”. *Helsingin Sanomat* 9.5.2019.
- 54** Ks. Turtola 2016, 218. Turtola kuvailee elokuun viimeisenä päivänä 1941 Viipurin linnan torniin nostetun siniristillipun synnyttämää symboliarvoa.
- 55** Siro 2013, 34.
- 56** Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, esim. v5, s7, s13, s22 ja s39.
- 57** Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, esim. v1–4, v7, v11, v16–18, s12, s34, s36 ja s43.
- 58** Lappeenrannan museot. Kysely Viipurin pienoismallista, 2019, s24.
- 59** Etelä-Karjalan museon itäsiiven peruskorjauksen jälkeen Viipurin pienoismalli palautetaan Etelä-Karjalan museon itäsiipeen.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Arkistolähteet

Lappeenrannan museot

Kysely Viipurin pienoismallista, 2019.

Lappeenrannan kaupunginarkisto (LKA)

Wiipuri-museon säätiön arkisto 1970–1998

Säätiön pöytäkirjat I 1971–1980 Mappi 1.

Edustajiston sääntömääräinen syyskokous pöytäkirja II / 1979

Säätiön pöytäkirjat I 1971–1980 Mappi 1. Wiipuri-museon säätiön toimintasuunnitelma v. 1971–1972.

Säätiön pöytäkirjat I 1971–1980 Mappi 1. Säätiön hallituksen toimintasuunnitelma v. 1974.

Wiipuri-museon säätiön arkisto 1970–1998. Mappi 2. Wiipuri-museon säätiön hallituksen toimintakertomus vuodelta 1979, liite (Aarno Piltzin kirje Wiipuri-museon säätiön edustajille 20.11.1979).

Säätiön pöytäkirjat II 1981–1992. Mappi 2. Wiipuri-museon säätiön hallituksen pöytäkirja I / 1981 (5.2.1981).

Säätiön pöytäkirjat II 1981–1992. Mappi 2. Wiipuri-museon säätiön hallituksen toimintakertomus vuodelta 1985.

Säätiön pöytäkirjat II, 1981–1992. Mappi 2. Wiipuri-museon säätiön hallituksen toimintakertomus vuodelta 1990.

Wiipuri-museon säätiön arkisto 1970–1998. Mappi 9. Viipurin pienoismalli Rahankeräys 1, Hakemukset ym.1981–1996.

Sanomalehdet

Niemi, Anne (1995). "Viipurin pienoismalli on valmis – Matti E. Kohvakasta kotiseutuneuvos – Lappeenranta sai Viipurin". *Karjala* 10.2.1995.

Jarla, Pertti (2009). Fingerpori. Helsingin Sanomat 28.8.2009 (<https://www.hs.fi/fingerpori/car-2000002456490.html>, viitattu 13.12.2019).

Vuoripuro, Verna (2009). "Neuvostonostalgian voimistuminen näkyy Viipurissa: Linnan tornissa liehuu tänään voitonpäivänä poikkeuksellisesti punalippu". Helsingin Sanomat 9.5.2019. (<https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006098788.html>, viitattu 26.7.2019).

Painetut lähteet ja tutkimuskirjallisuus

- Karisto, Antti & Niskanen, Riitta (2013).** "Kaksi kaupunkia, kaksi kotia". Arkkitehdeista väkäreihin – Viipurin perintö Lahdessa, toim. Riitta Niskanen & Hannu Takala. Lahden historiallisen museon julkaisuja n:o 4. Lahti: Lahden historiallinen museo.
- Kohvakka, Mikko (2019).** "Kilpailu Karjalan Keskuksesta – Joensuun ja Lappeenrannan kaupunginjohtajien aluekäsitys ja Karjala-kuva 1970-luvulta 1990-luvulle". Historiallinen Aikakauskirja (2019:1).
- Korjonen-Kuusipuro, Kristiina & Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2020).** "Muistelun monet muodot – kertomus, kehollisuus ja hiljaisuus paikan tietämisen tapoina". Elore 24 (2017:1). Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry (<https://journal.fi/elore/article/view/79278/40180>, viitattu 1.4.2020.)
- Koskivirta, Anu, Paavolainen, Pentti & Supponen, Sanna (2016).** "Viipurin historiankirjoitus: politiikkaa, teemoja ja aukollisuuksia". Teoksessa Muuttuvien tulkintojen Viipuri, toim. Anu Koskivirta, Pentti Paavolainen & Sanna Supponen. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 18. Helsinki: VSKS.
- Laakkonen, Simo & Siro, Susanna (2018).** Pienoismalli menetetyn kaupunkimaiseman kuvitelmana – Kulttuurinen elinkaarianalyysi Viipurin pienoismallista. 19.6.2018 (<http://widerscreen.fi/numerot/2018-1-2/pienoismalli-menetetyn-kaupunkimaiseman-kuvitelmana-kulttuurinen-elinkaarianalyysi-viipurin-pienoismallista/>, viitattu 13.12.2019).
- Lankinen, Juha (1999).** Viipurin pienoismallin syntyhistoria (http://www.viipuri2000.vbg.ru/lankinen/maket_fi.htm, viitattu 25.6.2019).
- Rinno, Soile (2010).** "Museotoimintaa kaupunkiorganisaatiossa – Muistikuvia ja tähdenvälejä". Teoksessa Katse menneisyyteen – Etelä-Karjalan museo 100 vuotta, toim. Miikka Kurri, Jukka Luoto, Jukka & Elina Vuori. Etelä-Karjalan museon julkaisusarja n:o 32. Lappeenranta: Etelä-Karjalan museo.
- Shikalov, Yury (2016).** "Viipuri 1940-luvulta 2000-luvulle: neuvostoliittolainen, suomalainen, venäläinen". Teoksessa Muuttuvien tulkintojen Viipuri, toim. Anu Koskivirta, Pentti Paavolainen & Sanna Supponen. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 18. Helsinki: VSKS.
- Shikalov, Yury & Hämynen, Tapio (2013).** Viipurin kadotetut vuodet 1940–1990. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi.
- Siro, Susanna (2013).** "Mennyt maisema kaupunkipienoismallina". Tekniikan Waiheita (2013:4). Helsinki: Tekniikan Historian Seura ry.
- Thuneberg, Riitta (1998).** "Viipuri-museo ja Viipurin pienoismalli". Teoksessa Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 12. Helsinki: VSKS.
- Turtola, Martti (2016).** "Viipuri ja sen linnoitukset puolustuksen symboleina". Teoksessa Muuttuvien tulkintojen Viipuri, toim. Anu Koskivirta, Pentti Paavolainen & Sanna Supponen. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 18. Helsinki: VSKS.
- Viipuri-museon esite. Etelä-Karjalan museo. 1987.

Liite 1. Suomenkielinen kysely Viipurin pienoismallista.

---

kysely Viipurin pienoismallista

Etelä-Karjalan museossa oleva Viipurin pienoismalli esittää Viipuria sellaisena, kuin se oli 2.9.1939. Tämän kyselyn avulla pyritään kartoittamaan, minkälaisia merkityksiä Viipurin pienoismalliin liitetään. Kysely toteutetaan kesän 2019 aikana ja kyselyn antamia vastauksia hyödynnetään museon tutkimustyössä sekä Etelä-Karjalan museon perusnäyttelyn uudistamisessa.

Kyselyyn vastataan nimettömänä, mutta vastaajan syntymävuotta kysytään kyselyn lopussa.

1. Vierailletko ensimmäistä kertaa Etelä-Karjalan museossa?

- kyllä
 en

2. Oletko kuullut Etelä-Karjalan museossa olevasta Viipurin pienoismallista ennen museokäyntiäsi?

- kyllä
 en

3. Minkälaisia ajatuksia tai tunteita Viipurin pienoismallin näkeminen Etelä-Karjalan museossa herätti sinussa?

4. Mitä Viipurin pienoismalli merkitsee sinulle?

5. Mikä seuraavista väittämistä kuvaa mielestäsi parhaiten Viipurin pienoismallia? (Valitse vaihtoehtoista yksi)

- Matkailuvallti ja Etelä-Karjalan museon ehdoton vetonaula
 Menetetyt Karjalan ja Viipurin ja kaihon symboli
 Hieno pienoismalli - kerrassaan upea arkkitehtoninen luomus!
 Viipuri? Miksi venäläisen naapurikaupungin pienoismalli on lappeenrantalaisessa museossa?
 Jokin muu, mikä? _____

6. Mitä uskot Viipurin pienoismallin merkitsevän tulevaisuudessa?

7. Kaipaako Viipurin pienoismallin esillepano mielestäsi päivittämistä? Jos kaipaa, kuvaile minkälaista?

Syntymävuotesi: _____

Kiitos vastauksistasi, palautathan vastauksesi museon lipunmyyntiin!

Liite 2. Venäjänkielinen kysely Viipurin pienoismallista.

Опрос о макете Выборга

Макет Выборга в Музее Южной Карелии показывает город таким, каким он был 2-го сентября 1939-го года. Цель этого опроса – выяснить, какие значения посетители музея придают макету. Опрос осуществляется летом 2019-го года. Данные от опроса будут использоваться в исследовательской работе и также в обновлении постоянной выставки музея.

Опрос анонимен, но просим указать возраст ответившего в конце опросника.

1. Вы первый раз в Музее Южной Карелии?

- да
- нет

2. Вы слышали о макете Выборга до посещения музея?

- да
- нет

3. Какие мысли и чувства макет Выборга вызвал у Вас?

4. Какое значение имеет макет Выборга для Вас?

5. Какое из следующих утверждений, по Вашему мнению, лучше всех описывает макет Выборга? (Выбирайте одну из альтернатив.)

- Привлекает туристов. Безусловно, макет - гвоздь Музея Южной Карелии.
- Символ потерянных Карелии и Выборга, символ ностальгии.
- Отличный макет; превосходная архитектурная работа!
- Выборг? Зачем макет соседнего русского города в музее Лаппеенранты?
- Другое, что? _____

6. Какое значение, по Вашему мнению, макет Выборга будет иметь в будущем?

7. Как Вы считаете, требуется ли макету обновление? Если да, какое?

Ваш год рождения: _____

Спасибо большое за Ваши ответы! Будьте добры, передайте опросник персоналу музея.

Kuvalähteet

- s. 15** Valokuvat ja kollaasi: Kristiina Korjonen-Kuusipuro.
- s. 26** Kartta: Eemeli Nieminen.
- s. 45** Valokuva: E. M. Staf. Teatterimuseon arkisto. 07032459001.
- s. 51** Valokuva: Matti Pukkila. Teatterimuseon arkisto. 97082002.
- s. 52** Valokuva: Matti Pukkila. Teatterimuseon arkisto. 99027157.
- s. 53** Valokuva: Matti Pukkila. Teatterimuseon arkisto. 99027156.
- s. 55** Valokuva: Eino Nieminen. Teatterimuseon arkisto. 07032783002.
- s. 58** Valokuva: Yrjö Huitinen. Teatterimuseon arkisto. 99028042.
- s. 60** Valokuva: tuntematon. Satu Grünthalin yksityisarkisto.
- s. 62** Valokuva: Tapio Hartikainen. Teatterimuseon arkisto. 96046006.
- s. 81** Valokuva: Valokuvaamo L. Jänis.
- s. 99** Valokuva: Jani Karhu.
- s. 106** Valokuva: Pauli Ukkonen.
- s. 122** **vas.** 1950-luvun kuva Hilda ja Urho Härmän albumi, Päivi ja Ilkka Kuivalaisen yksityisarkisto.
- s. 122** **oik.** Vuoden 2021 valokuva: Kristiina Korjonen-Kuusipuro.
- s. 130** Valokuva: Seppo Pelkonen. Lappeenrannan museot.
- s. 140** Pertti Jarlan yksityisarkisto.
- s. 189** Kuva teoksesta *Elävää historiaa: peruskoululaiselle* (1986).
- s. 191** Kuva teoksesta *Peruskoulun historia: 4 Työkirja* (1975).
- s. 193** Kuva teoksesta *Keskikoulun Suomen historia* (1950).
- s. 205** **ylh.** kuva teoksesta *Karjalan yhteiskoulu. Viipurin uusi yhteiskoulu 1905–1965* (1965).
- s. 205** **alh.** Lappeenrannan museot. WMWE226:1.
- s. 239** Valokuva: Juho Vikstedt. Lahden kaupunginmuseo. LHMVHMLV10338:183 MVHMLV10338_1183.
- s. 240** Valokuva: Leo Nevalainen.
- s. 246** **oik.** Wikimedia Commons.
- s. 246** **vas.** Kansallisarkisto.
- s. 258** Выборгский объединенный музей-заповедник (ВОМЗ). Выборг. [Viipurin museotoimi.]
- s. 261** Выборгский объединенный музей-заповедник (ВОМЗ). Выборг. [Viipurin museotoimi.]
- s. 263** Выборгский объединенный музей-заповедник (ВОМЗ). Выборг. [Viipurin museotoimi.]
- s. 281** Valokuva: Ebbe Linde. Svenska litteratursällskapet i Finland. SLSA 566_386.
- s. 296** Valokuva: tuntematon. Svenska litteratursällskapet i Finland. SLSA 566_es25.
- s. 303** Museoviraston kirjasto.
- s. 316** Museoviraston kirjasto.